

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій,
обліку та фінансів

Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

САВИЦЬКА АНАСТАСІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 368:338.43

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Анастасія САВИЦЬКА _____

Керівник роботи
ВІЛЕНЧУК Олександр Миколайович
доктор економічних наук, професор

Житомир - 2024

Робота виконана на кафедрі фінансів і кредиту Поліського національного університету

Рецензент:

доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту Поліського національного університету, к.е.н., доц. ГАЙДУЧОК Тетяна Станіславівна

Висновок комісії за результатами попереднього захисту:

_____ допустити до захисту _____

Голова комісії _____ Олександр ВІЛЕНЧУК

Висновок кафедри фінансів і кредиту за результатами попереднього захисту:
допустити до захисту.

Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту № __ від «__» грудня 2024 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту

Дмитро ДЕМА

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **САВИЦЬКА Анастасія Сергіївна** захистила кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____,

за університетською шкалою _____

Секретар ЕК _____ Тетяна ТОВСТУХА

«__» грудня 2024 р.

.

АНОТАЦІЯ

Савицька А.С. Функціонування ринку аграрного страхування в Україні: стан та перспективи розвитку. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Поліський національний університет, 2024.

У магістерській кваліфікаційній роботі розглянуто проблемні аспекти та перспективи ринку аграрного страхування в Україні, виокремлено стратегічні й тактичні орієнтири його розвитку. Здійснено оцінку ключових параметрів функціонування ринку аграрного страхування України. Запропоновано концептуальну модель управління аграрним страховим ринком, що забезпечить стабільне функціонування страховиків і агробізнесу.

Ключові слова: аграрне страхування, мінімізація ризиків, продовольча безпека, ризики, стейкхолдери ринку аграрного страхування.

SUMMARY

Savytska A.S. The functioning of the agricultural insurance market in Ukraine: state and development prospects. – Manuscript.

Qualifying work for a master's degree in specialty 072 «Finance, banking, insurance and stock market». – Polissia National University, 2024.

In the master's qualification work, problematic aspects and prospects of the agricultural insurance market in Ukraine are considered, strategic and tactical guidelines for its development are highlighted. The evaluation of the key parameters of the functioning of the agricultural insurance market of Ukraine was carried out. A conceptual model of management of the agricultural insurance market is proposed, which will ensure the stable functioning of insurers and agribusiness.

Key words: agricultural insurance, risk minimization, food safety, risks, stakeholders of the agricultural insurance market.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ.....	9
1.1. Сутність та особливості функціонування ринку аграрного страхування.....	9
1.2. Інфраструктурне забезпечення ринку аграрного страхування.....	12
Висновки до розділу 1.....	15
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ГАРАНТУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	16
2.1. Оцінка стану розвитку ринку аграрного страхування у глобальному та національному вимірах.....	16
2.2. Характеристика ключових параметрів функціонування ринку аграрного страхування.....	20
Висновки до розділу 2.....	27
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ РИНКУ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	28
3.1. Пріоритети подальшого розвитку ринку аграрного страхування	28
3.2. Прогнозування розвитку ринку аграрного страхування в Україні	33
Висновки до розділу 3.....	36
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ВСТУП

Актуальність теми. Зростаючий тренд попиту на харчові продукти у глобальному вимірі зумовлює необхідність нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, її диверсифікації та постачання в різні країни світу. Водночас наявність різноманітних об'єктивних та суб'єктивних загроз (природо-кліматичних, антропогенних, військових, фінансово-економічних та ін.) генерує значну кількість потенційних ризиків, які необхідно своєчасно ідентифікувати, оцінювати та нейтралізувати у просторі та часі. Аграрне страхування доволі унікальний фінансовий інструмент, що здатен генерувати кошти, а згодом їх використовувати для виплат страхових відшкодувань у разі настання страхових подій. Ціннісні орієнтири аграрного страхування спрямовані на мінімізацію ймовірних ризиків та підвищення рівня продовольчої безпеки на регіональному, національному та глобальному рівні.

Військова агресія РФ проти України, спричиняє значні ризики у сфері продовольчого забезпечення не лише для нашої країни, а й для багатьох країн Європи, Азії та Африки, які залежать від імпорту сільськогосподарської продукції національних виробників. Наявність окреслених загроз в аграрному бізнесі актуалізує проблему ефективного управління та своєчасної нейтралізації потенційних ризиків у аграрній сфері завдяки використанню такого інструменту як страхування.

Кваліфікаційна робота містить результати досліджень, здійснених автором в межах науково-дослідної роботи Поліського національного університету за темою «Трансформація та модернізація страхового бізнесу в умовах ризикогенності навколишнього середовища» (номер державної реєстрації 0121U110202), (термін виконання 2021-2026 рр.), у межах якої автором розроблена еталонна модель розвитку аграрним страховим ринком, яка охоплює всі елементи цього ринку, їх взаємозв'язки та взаємодію як на макро, так і на мікро рівнях.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методичні основи розвитку страхування в аграрній сфері представлені в працях вітчизняних вчених, а саме:

Р.Ю. Агакерімова [1], П.К. Бечко [6], О.М. Віленчука [8], С.А. Власюк [10], Н.В. Добіжа [11], Г.В. Клеріні [17], ОВ. Марценюк, О.Л. Польової [19], Ю.В. Масюк [21], Т.В. Татаріної [34], К.В. Третяка [35], О.В. Скидана [43], В.В. Ярмоленко [37]. Разом з цим постає об'єктивна необхідність здійснення подальших досліджень у заданому напрямі з огляду на необхідність обґрунтування можливостей ефективної нейтралізації ризиків з використанням інструментів страхування.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад функціонування ринку аграрного страхування в Україні та формування пропозицій, спрямованих на посилення й диверсифікацію страхового захисту виробників сільськогосподарської продукції.

Окреслена мета передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити теоретико-методичні основи аграрного страхування;
- вивчити інфраструктурне забезпечення аграрного ринку страхування;
- діагностувати стан розвитку ринку аграрного страхування у глобальному та національному вимірах;
- здійснити прогнозування тенденцій на ринку аграрного страхування в Україні;
- розробити концептуальну модель розвитку аграрного страхового ринку.

Об'єктом дослідження є процес організації та функціонування страхових відносин в аграрній сфері.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та прикладних аспектів взаємодії між стейкхолдерами ринку аграрного страхування.

Методи дослідження. Методи дослідження зазначеної проблеми базуються на діалектичному та системному підходах для оцінки сучасних проблем, які перешкоджають розвитку ринку аграрного страхування в Україні. Структурно-функціональний метод використано з метою обґрунтування фінансово-економічних орієнтирів розвитку аграрного страхування у повоєнний період в Україні. Методами аналізу та синтезу визначено тенденції розвитку

страхування в аграрному секторі економіки України та країн європейських країн. Метод формалізації надав можливість здійснити теоретичні узагальнення, сформулювати пропозиції та висновки.

Інформаційною базою роботи є аналітична інформація Міністерства аграрної політики, наукові статті, присвячені питанням аграрного страхування.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних аспектів функціонування ринку аграрного страхування в Україні та розробці стратегічних та тактичних орієнтирів його розвитку. Запропонована еталонна модель управління аграрним страховим ринком, яка охоплює всі елементи цього ринку, їх взаємозв'язки та взаємодію як на макро, так і на мікро рівнях, а також представлено прогноз розвитку цього ринку.

Практичне значення одержаних результатів. Запропонована модель розвитку аграрного страхового ринку може бути проваджена в практичну діяльність як на макро, так і на мікро рівнях, оскільки передбачає забезпечення стабільного функціонування страховиків і агробізнесу.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Результати дослідження, проведені в межах кваліфікаційної роботи, опубліковані в наступних наукових працях, а саме:

1) Віленчук О.М., Савицька А.С. Сучасні тренди розвитку загальноєвропейського ринку аграрного страхування: можливості та перспективи для України. *Бізнес Інформ*. 2024. № 4. С. 253-259.

2) Савицька А.С. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку України у контексті забезпечення сталого розвитку. *Студентські наукові читання*: 2021. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт Поліського національного університету (23.11.2021 р.). Житомир. 2021. С. 85-87.

3) Віленчук О.М., Савицька А.С. Роль страхування у формуванні зрівноваженого розвитку суспільства. *«Trends and prospects development of*

science and practice in modern environment»: The X International Science conference, (22 – 24 November 2021). Geneva, Switzerland. P. 65-68.

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Результати кваліфікаційної роботи викладено на 45 аркушах. Робота містить вступ, три розділи із висновками, загальні висновки, список використаних джерел (45 найменувань). Ілюстрації представлені 6 таблицями і 8 рисунками.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ

1.1. Сутність та особливості функціонування ринку аграрного страхування

Сільськогосподарські підприємства стикаються з безліччю ризиків, зокрема: втрати від шкідників і захворювання у сільському господарстві та тваринництві значні. Екстремальна погода (включаючи спеку, посуху, повені та холод хвилі) спричиняє середню втрату 10 % лише у виробництві зернових і зменшують якість багатьох інших культур. Екстремальні погодні умови посилюються за масштабами, особливо в регіонах, які розвиваються з дефіцитом продовольства, що має серйозні наслідки щодо зростання ціни на продукти харчування і міжнародну торгівлю. Перераховані чинники спричиняють суттєві коливання в фінансових результатах діяльності, впливають на фінансову стійкість, ліквідність та рентабельність діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ризики та кризові події збільшують потребу в управлінні ними в аграрній сфері, яке може включати кілька стратегій, включаючи управління рослинництвом і тваринництвом (поліпшене управління поживними речовинами та водою), диверсифікація, використання сезонних прогнозів погоди та, зрештою, інструменти ризикового фінансування (включаючи страхування). Ці інструменти управління в аграрному бізнесі доповнюють один одного, а також рішення щодо страхування використовується, якщо інші інструменти управління ризиками досягають їх межі.

Для мінімізації ризиків виробники сільськогосподарської продукції застосовують страхування. Відносини на ринку аграрного страхування регламентуються Конституцією України, Цивільним кодексом, Законами України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» та іншими нормативними документами [26].

Аграрне страхування трактується як вид майнового страхування, за яким сільськогосподарські виробники купують страховий поліс у страховика з метою захисту своєї діяльності від специфічних галузевих ризиків (втрати врожаю, майна та посадок багаторічних насаджень) [41].

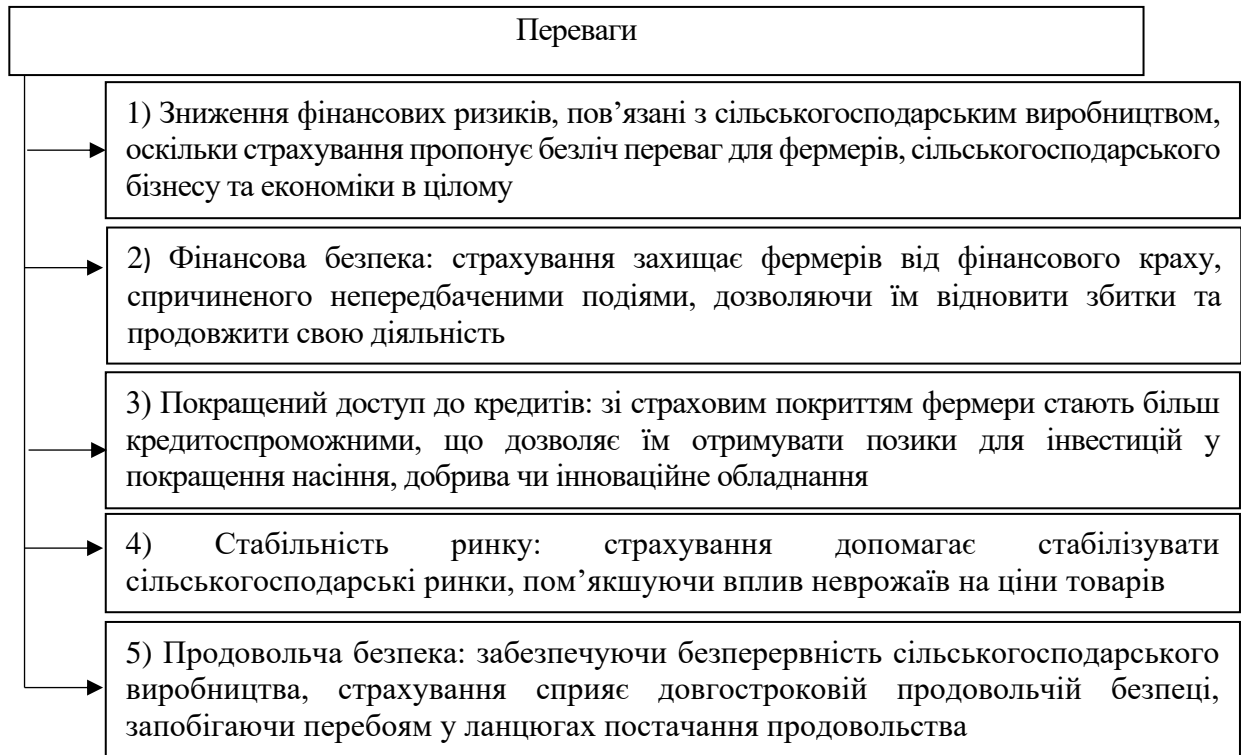
Страховання в аграрній сфері вміщує три галузі страхування: майнове, особисте та страхування відповідальності. У вузькому трактуванні це страхування поєднує економічні інтереси суб'єктів ринку з приводу захисту елементів живої природи (рослин і тварин) [45].

Основна мета сільськогосподарського страхування – часткова або повна компенсація збитків суб'єкту за збитки внаслідок реалізації ризиків. Об'єктивна економічна необхідність використання страхування в сільськогосподарського виробництва пояснюється недостатньою здатністю держави та ринку забезпечувати маневреність фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. Тому виділяють дві основні групи регулювання ризиків: зменшення ризиків сільськогосподарського виробництва та розподіл ризиків між іншими суб'єктами господарювання.

На функціонування ринку аграрного страхування впливають наступні чинники:

- 1) пов'язані з аграрним виробництвом продукції, зокрема: частка застрахованої площі, обсяг виробництва, рентабельність виробництва;
- 2) рівень ділової активності страховиків (динаміка страхових премій, кількість страховиків і кількість договорів страхування, рівень виплат, розмір франшизи, вартість страхових послуг);
- 3) державне регулювання сфери страхування аграрних ризиків (кредитування та субсидіювання);
- 4) природні чинники (погодні умови, родючість ґрунту, територіальне розміщення, природні катаклізми);
- 5) допомога міжнародних організацій (наявність програм фінансування сільськогосподарського страхування).

За підсумками дослідження теоретичних основ аграрного страхування узагальнено основні його переваги (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Переваги аграрного страхування

Джерело: розроблено автором на основі [8, 28, 34].

Страхування в сфері сільського господарства спрямоване на зниження ризиків, забезпечуючи захист від втрат врожаю через стихійні лиха, такі як посуха, повені, град, напади шкідників, спалахи хвороб та інші події, які можуть завдати шкоди посівам або худобі. Страхування сільського господарства є актуальним механізмом управління ризиками, що допомагає фермерам уникнути фінансових втрат і зберегти свій бізнес.

Також важливо зазначити, що наявність страхування у сільськогосподарських виробників, робить їх більш привабливими для кредиторів. Це може допомогти фермерам розширити свою діяльність і інвестувати в нове обладнання чи технології.

1.2. Інфраструктурне забезпечення ринку аграрного страхування

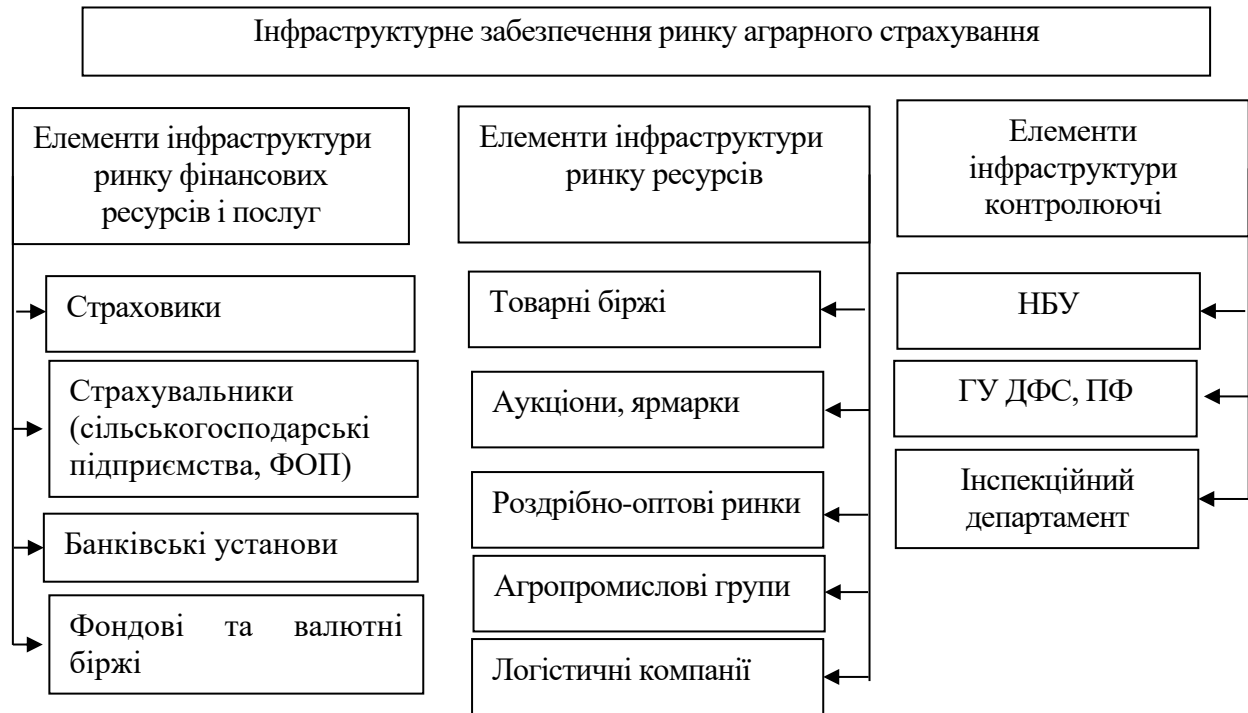
Нагальною потребою сьогодення є забезпечення глобальної продовольчої безпеки, що зумовлює необхідність регулювати інфраструктурне забезпечення аграрного ринку. Ринок вимагає чіткої і виваженої політики в експортно-імпортних відносинах, товарно-транспортних потоках, продовольстві, якості та інформаційному забезпеченні. Конкурентоспроможність аграрної продукції має розглядатися не тільки з точки зору її цінності, але і в якості, безпеці, екологічності. Аграрне страхування може захистити доходи фермерів і зменшити виробничі ризики.

З метою підвищення конкурентних позицій виробники аграрної продукції використовують інноваційні технології у виробництві, збиранні, зберіганні, транспортуванні, переробці та реалізації, що підтверджено досвідом аграріїв, які наповнюють ринок аграрної продукції в усьому світі [45].

Інфраструктурне забезпечення включає процеси пов'язані зі значним фінансовим тягарем, оскільки вимагає створення цілісної системи взаємодії між виробництвом і споживанням, що спонукає до необхідності впровадження комплексних заходів у розвиток об'єктів інфраструктури аграрного ринку.

Повноцінно функціонуючий сільськогосподарський ринок включає в себе набір таких компонентів, як: ринковий механізм, спеціалізовані ринки, ринкова інфраструктура. Особливістю зміни підходів до формування та функціонування на ринку аграрної продукції є зростання ролі глобалізації й транснаціоналізації світової економіки та зростаючі вимоги споживачів до якості продукції, її безпеки.

Зовнішні чинники, зокрема процеси глобалізації, сприяють впровадженню нових підходів до трансформації інфраструктури аграрного ринку, яка включає: елементи інфраструктури ринку фінансових ресурсів і послуг, елементи інфраструктури ринку ресурсів, елементи інфраструктури, що контролюють функціонування страховиків і страхувальників [43]. Від рівня організації та злагодженості діяльності вищеперерахованих суб'єктів залежить ефективність функціонування ринкового механізму аграрного ринку.

Рис. 1.2. Інфраструктурне забезпечення ринку аграрного страхування

Джерело: розроблено автором на основі [5, 21, 27].

Таким чином, інфраструктурні особливості забезпечення ринку аграрної продукції формуються з вищеперерахованих елементів з урахуванням специфічних ознак кожного конкретного продукту. Тому процес формування і функціонування цього ринку вимагає використання ефективних засобів, пов'язаних із залученням технологічних інновацій, на які слід спрямовувати не лише приріст виробничих потужностей, а й збільшення рівня безпеки продукції для споживачів.

Страхові компанії формують необхідні резерви майбутніх виплат, не вдаючись до зовнішніх і внутрішніх позик. Для забезпечення зростання рівня покриття, приватні страхові компанії працюють у тандемі з державою. Життєздатність значно субсидованого страхування врожаю, особливо в країнах, що розвиваються, залежить від визначення кваліфікованих бенефіціарів.

Ринок аграрного страхування є середовищем управління ризиками сільськогосподарських підприємств, однак в Україні він недостатньо розвинений через завищену ціну страхових послуг, не високу конкуренцію між страховиками, обмеженими знання аграріїв про види страхування серед фермерів. Основними

користувачами страхових послуг є великі агро холдинги, які для отримання кредитних ресурсів страхують свій урожай.

Підвищення обізнаності та розуміння страхування серед сільськогосподарських домогосподарств і підприємств, а також підвищення спроможності постачальників страхових послуг, включаючи страховиків та уряд, потребують постійних зусиль. Співпраця з місцевими партнерами може збільшити знання та потенціал щодо сталого використання та розвитку страхування клімату та сільського господарства [36]. Стимулювання обмінів між відповідними зацікавленими сторонами також може допомогти розвинути інклюзивний страховий ринок і прискорити пропозицію рішень з управління ризиками для сільськогосподарських підприємств, домогосподарств і окремих осіб.

Об'єднання або поєднання страхування сільського господарства з іншими (не)фінансовими послугами, що пропонуються різними зацікавленими сторонами в ланцюжку вартості сільського господарства, такими як кредитори, постачальники ресурсів для ферм і покупці продукції, також може сприяти популяризації аграрного страхування серед фермерів.

Державна політика може відігравати вагомую роль у страхуванні діяльності аграріїв, оскільки сприяє доступності страхових продуктів для фермерів [9]. Ефективно співпрацюючи з приватним сектором – через державно-приватні партнерства, надаючи субсидії, розробляючи програми розподілу ризиків уряд може підтримувати продуктивність сільського господарства, одночасно зменшуючи фінансові ризики, з якими стикаються сільськогосподарські підприємства і фермери.

Колектив авторів, О.В. Скидан, О.М. Віленчук, П.В. Пивовар, П.П. Топольницький, І.А. Шубенко, відмічають, що створення конкурентоспроможного ринку аграрного страхування потребує зрівноваженого зростання інституціональної спроможності його учасників у трьох вимірах:

- 1) для страхувальників – економічна доцільність страхування ризиків аграріїв з метою захисту потенційних доходів і забезпечення страхового захисту;

- 2) для страховиків – розроблення широкого асортименту страхових послуг, застосування інноваційних технологій менеджменту та маркетингових засобів для

просування страхових послуг;

3) для держави – удосконалення регуляторної, інвестиційної, фіскальної політики у сфері аграрного страхування, виділення державних субсидій (в рамках чинного законодавства) на страхування сільськогосподарської продукції, адаптація національного законодавства до вимог Директив ЄС в галузі страхування [43].

Подальший розвиток ринку аграрного страхування має бути націлений на налагодження ефективної комунікації між всіма суб'єктами ринку з метою злагодженого функціонування та захисту їх економічних інтересів. Удосконалення інфраструктури сприятиме підвищенню ділової активності та інвестиційної привабливості страхового ринку. Відтак інфраструктурне забезпечення надасть додатковий імпульс для укладання та переукладання договорів аграрного страхування.

Висновки до розділу 1

Страхування в сфері сільського господарства спрямоване на зниження ризиків, забезпечуючи захист від втрат врожаю через стихійні лиха, такі як посуха, повені, град, напади шкідників, спалахи хвороб та інші події, які можуть завдати шкоди посівам або худобі.

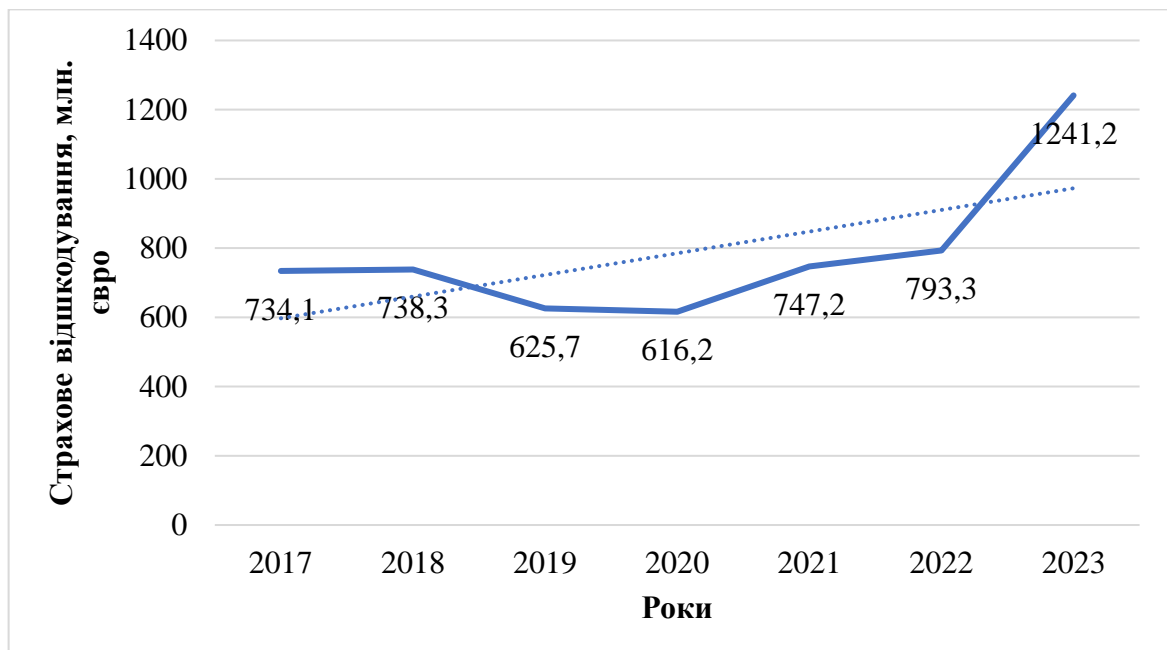
Подальше функціонування аграрного страхового ринку в Україні багато в чому залежить від інфраструктурного забезпечення страхового процесу. Йдеться насамперед про удосконалення системи комунікаційних зав'язків (обмін ідеями, інформацією, знаннями тощо) між стейкхолдерами страхового ринку, посилення їх мотивації щодо укладання та переукладання договорів аграрного страхування. Більшої актуальності набувають питання щодо цифровізації страхових відносин в аграрній сфері, а саме надання послуг у дистанційному режимі, здійснення автоматизованого андеррайтингу ризиків, застосування блокчейн-технологій та укладання смарт-контрактів для своєчасної ідентифікації фактів настання страхових подій й проведення оперативних виплат страхових відшкодувань тощо.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ГАРАНТУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка стану розвитку ринку аграрного страхування у глобальному та національному вимірах

Подолання невизначеності, невпевненості та ризикованості в аграрній сфері слід розглядати у фокусі досягнення бажаного рівня продовольчої безпеки на регіональному, національному та глобальному рівні. Зміна клімату в глобальних масштабах спричинила зростання сільськогосподарських ризиків. За 2017-2023 рр. в рази зросла інтенсивність метеорологічних явищ, зокрема: посуха та штормові фронти, які суттєво вплинули на розвиток богарних трав'янистих культур (озимих зернових, бобових, соняшнику), богарних виноградників та оливкових дерев. Це викликало зростання збитків у агробізнесі та є причиною збільшення компенсацій аграріям (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Динаміка страхового відшкодування на світовому аграрному ринку за 2017-2023 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [38].

У 2023 р. відшкодування за сільськогосподарським страхуванням зросли до 1,241 млрд. євро, значно перевищивши рекорд 2022 р. в 793 млн. євро на значний відрив (56,46 %) [38]. Це підкреслює особливо несприятливі кліматичні тенденції за останнє десятиліття.

Міжнародні аналітики прогнозують зростання розміру ринку страхування врожаю на 6,22 % CAGR в 2024-2028 роках. Прогнозується, що ринок зросте на 14,62 млрд. дол. США [40]. Вирішальну роль у цьому займають наступні чинники: екстремальні погодні умови через глобальне потепління, збільшення державної підтримки страхування врожаю в Індії, Китаї, США та країнах Західної Європи та розширення асортименту продуктів страхування врожаю.

Основні детермінанти зростання світового ринку аграрного страхування – це погодні умови, різноманітні ризики через зміну клімату та часті випадки хвороб рослин. Однак висока вартість премій і нездатність цього страхування охопити дрібні фермерські господарства можуть перешкодити зростанню ринку сільськогосподарського страхування в найближчому майбутньому. Для мінімізації ризиків аграріїв і подальшого розвитку ринку аграрного страхування важливим є доцільність подальшої диверсифікації страхових послуг шляхом розвитку мікрострахування та індексного страхування.

До ключових проблем світового значення сільського господарства віднесено нестабільність цін на продукцію. Світові та внутрішні ціни на сільськогосподарську продукцію перебувають під впливом таких факторів як погода, конкуренція, ріст цін на добрива та паливо, а відповідно і розвиток, аграрних товаровиробників. Вище перераховані чинники спричиняють зростання витрат сільськогосподарських підприємств, а аграрне страхування може стати інструментом мінімізації ризиків, оскільки успішно може зменшити низку потрясінь для сільськогосподарського виробництва, викликаних непередбаченими подіями, включаючи ринкові коливання, стихійні лиха, зміну кліматичних умов. Управління ризиками в сільському господарстві може бути покращено за допомогою використання різноманітних страхових продуктів та зменшенням кореляції між різними ризиками.

Крім цього варто наголосити на наявності негативного впливу нових технологій на діяльність сільськогосподарських товаровиробників, який проявляється у високих витратах на їх придбання та імплементацію у виробничий процес, збільшення витрат на навчання персоналу, залежність від високих технологій [43]. Варто відзначити, що сільське господарство є досить трудомісткою галуззю виробництва і вимагає залучення значної кількості трудових ресурсів.

Наявність окреслених загроз в сільському господарстві актуалізує проблему ефективного управління та своєчасної нейтралізації потенційних ризиків з широким використанням можливостей страхування. Дослідження наукових джерел у сфері страхування сільськогосподарських ризиків дозволили виокремити фактори, що впливають на стан ринку, а саме: посівні площі, врожайність, валовий збір, внутрішня ціна на аграрну продукцію.

Kuldeer S., & Madhvendra M. виокремили три ймовірні залежності ринку аграрного страхування: по-перше, скорочення посівних площ може збільшити вартість страхування через збільшення ризику втрат врожаю. По-друге, якщо врожайність буде нижчою за очікувану, то вартість страхування може збільшитися. По-третє, зміни в цінах на продукцію можуть вплинути на рівень ризику для аграрних товаровиробників та вартість страхування [41].

Дослідження світових практик організації взаємовідносин між стейкхолдерами аграрного страхування засвідчує про їх різноманітність. Зазвичай використовуються наступні моделі розвитку аграрного страхування, зокрема:

- 1) пряма участь у страхуванні ризиків (в Греції, Кіпрі);
- 2) підтримка приватного страхування (Іспанія, США, Канада);
- 3) солідарна участь держави та страховиків (Італія, Люксембург, Польща, Франція, Швейцарія) [32].

Вважаємо, що в Україні для розвитку ринку аграрного страхування за основу необхідно брати модель, що базується на засадах солідарної участі держави та недержавних інституцій, адже впровадження спільної соціальної відповідальності державних і приватних стейкхолдерів за наслідки страхових подій дозволить диверсифікувати потенційні ризики між усіма зацікавленими особами.

Аграрне страхування є універсальним і ефективним механізмом боротьби з ризиками в аграрній сфері. Тому асортимент послуг постійно оновлюється (табл. 2.1) та передбачає диверсифікацію ризиків.

Таблиця 2.1

Асортимент послуг на ринку аграрного страхування

№ з\п	Вид страхової послуги	Характеристика	Застосування
1	Індексне страхування	страхове відшкодування визначається на основі визначеного індексу за втрату активів та інвестицій, внаслідок погодних умов і катастроф. Страхування на основі індексів забезпечує страхування від ризиків, якими неможливо суттєво маніпулювати через втручання людини (наприклад, екстремальна погода)	Індія, Іспанія, Канада, США
2	Класичне страхування	має дві категорії вартості. По-перше, це базовий ризик, який страхується, і, по-друге, витрати, пов'язані з операцією страхування, такі як проведення індивідуальної оцінки ризику та коригування збитків. У сільськогосподарському секторі ці витрати, як правило, високі, а премії часто недоступні для більшості бідних фермерів. Постійні витрати на перевірку збитків роблять неекономічним розслідування збитків для дрібних виробників сільськогосподарської продукції, загальні страхові внески яких невеликі. Варіативний ряд ризиків формується з антропогенних, природо-кліматичних, виробничо-господарських, інституціональних ризиків	Австрія, Бельгія, Великобританія, Португалія, Люксембург, Румунія, Словенія, Франція
3	Мікροстрахування	передбачає страхування виключно природо-кліматичних ризиків і розраховано на фермерські господарства сімейного типу	в Індії, країнах Південної Америки

Джерело: сформовано автором на основі [5, 9, 11].

У розвинених країнах світу переважає індексне страхування, яке базується на визначенні страхового захисту на випадок зміни певного індексу (погодних індексів, індексу регіональної урожайності та доходу) [9]. Цей вид страхових послуг може охопити багатьох фермерів, уникаючи необхідності оцінки та коригування збитків, що дозволяє зменшити адміністративні витрати та витрати на впровадження, а також має потенціал для обмеження виплат, спричинених шахрайством або поганою практикою ведення сільського господарства.

Отже, світовий ринок страхування активно розвивається і демонструє стабільні темпи приросту страхових премій та страхового відшкодування. Тому страховики постійно оновлюють асортимент послуг, які передбачають диверсифікацію ризиків.

2.2. Характеристика ключових параметрів функціонування ринку аграрного страхування в Україні

Страхування агробізнесу в Україні перебуває на етапі трансформації та пошуку оптимальних підходів, форм і методів консолідації соціальної відповідальності всіх зацікавлених суб'єктів ринку. Організаційні принципи страхових відносин базуються на певних принципах (актуарної збалансованості, мотивації до страхування, добровільності, доступності, субсидіарності), дотримання яких створює можливості, реальності (надійності), повноти та доступності страхового захисту.

Страховий ринок України пропонує аграріям програму комплексного страхування посівів на зиму. Страхування здійснюється під час ліквідації та пошкодження посівів озимих культур (тобто знищення 50 % (або більше) рослин від початкової густоти) [11].

У табл. 2.2 представлено показники, що визначають динаміку розвитку ринку аграрного страхування в Україні за 2021-2023 рр.

Таблиця 2.2

Показники розвитку ринку аграрного страхування в Україні за 2021-2023 рр.

Показник	Роки			Відхилення 2023 р. до 2021 р.	
	2021	2022	2023	+ -	%
1	2	3	4	5	6
Кількість страховиків, од.	14	15	15	1	7,14
Кількість страхових угод, шт	4 288	484	638	-3 650	-85,12

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6
Площа землі застрахованої, тис. га	1 316,9	193,8	397,1	-919,8	-69,84
Страхові премії, тис. грн.	205 928	81 061	37 612	-168 316	-81,74
Страхові виплати, тис. грн.	117 646	29 830	21 076	-96 570	-82,89

Джерело: складено автором за даними [3, 4].

У 2023 р. укладено лише 14,88 % від страхових угод довоєнного 2021 р., а кількість страховиків зросла на 7,14 % порівняно з 2021 роком. Однак в 2023 р. зафіксовано скорочення площі застрахованих земельних ділянок на 919,8 тис. га (69,84 %) і це становить лише 30,16 % від показника за 2021 р.

Страхові премії є показником ефективності страхування для страховика. Розмір страхової премії залежить від страхового тарифу, який коливається залежно від розміру франшизи, регіону і культури. У табл. 2.3 представлена динаміка страхових премій в розрізі страховиків.

Таблиця 2.3

**Динаміка страхових премій на ринку аграрного страхування в
Україні за 2021-2023 рр.**

Страховик	2021		2022		2023		Зміни 2023 р. до 2021 р.	
	Сума, тис. грн.	Частка, %	Сума, тис. грн.	Частка, %	Сума, тис. грн.	Частка, %	+/-	%
PZU Україна	137 806	66,92	43 687	53,89	10 946	29,10	-126 860	-92,06
УАСК	0	0	5 849	7,22	10 631	28,26	10 631	-
ARX	22 071	10,72	4 278	5,28	8 089	21,51	-13 982	-63,35
ОРАНТА	3 976	1,93	3 277	4,04	2 909	7,73	-1 067	-26,84
ЕТАЛОН	498	0,24	2 522	3,11	1 964	5,22	1 466	294,38
КРАЇНА	5 071	2,47	2 832	3,49	886	2,36	-4 185	-82,53
UNIVERSALNA	26 900	13,06	14 591	18,00	1 033	2,75	-25 867	-96,16
ТАС СГ	456	0,22	251	0,31	211	0,56	-245	-53,73
ІНГО	3 612	1,75	426	0,53	168	0,45	-3 444	-95,35
ГАРДІАН	2 389	1,16	2 585	3,19	60	0,16	-2 329	-97,49
інші	3 149	1,53	763	0,94	715	1,90	-2 434	-77,29
Всього	205 928	100,00	81 061	100,00	37 612	100,00	-168 316	-81,74

Джерело: розраховано автором за даними [3, 4].

У 2021 р. страхові премії становили 205 928 тис. грн. У 2023 р. страхові премії становили 37 612 тис. грн., що становить лише 46,40 % від аналогічного показника

за 2022 р. Таке стрімке зниження страхових премій на ринку аграрного страхування спричинено зниженням довіри до страховиків, зменшенням посівних площ, підвищенням ризиків страховиків при страхуванні через воєнні ризики.

ПрАТ «СК «PZU УКРАЇНА» займає лідируючі позиції на ринку аграрного страхування, а саме: в 2021 р. частка становила 66,92 %, а в 2023 р. частка знизилася до 29,10 %. Основним конкурентом цього страховика є Українська аграрно-страхова компанія, частка якої на ринку зросла з 7,22 % в 2022 р. до 28,26 %. На ринку аграрного страхування представлено 15 страхових компаній, які періодично оновлюють асортимент страхових послуг.

У табл. 2.4 представлено динаміку страхових виплат у розрізі страховиків за 2021-2023 рр.

Таблиця 2.4

Динаміка страхових виплат на ринку аграрного страхування в Україні за 2021-2023 рр.

Страховик	2021		2022		2023		Зміни 2023 р. до 2021 р.	
	Сума, тис. грн.	Частка, %	Сума, тис. грн.	Частка, %	Сума, тис. грн.	Частка, %	+/-	%
PZU Україна	107 212	91,13	23 253	77,95	4 665	22,13	-10 2547	-95,65
УАСК	0	0	0	0	2 910	13,81	2 910	-
ARX	2 124	1,80	1 116	3,74	1 650	7,83	-474	-22,32
ОРАНТА	903	0,77	643	2,16	806	3,82	-97	-10,74
ЕТАЛОН	3 531	3,00	4 482	15,03	10 367	49,19	6 836	193,60
КРАЇНА	481	0,41	0	0	0	0	-481	-
UNIVERSALNA	0	0	0	0	577	2,74	577	-
ТАС СГ	108	0,09	50	0,16	43	0,21	-65	-60,19
ІНГО	0	0	0	0	0	0	-	-
ГАРДІАН	136	0,12	95	0,32	30	0,14	-106	-77,94
інші	3 151	2,68	191	0,64	28	0,13	-3 123	-99,11
Всього	117 646	100,00	29 830	100,00	21 076	100,00	-96 570	-82,89

Джерело: сформовано за даними [3, 4].

За підсумками 2021 р. вісім страховиків (53,33 %) з 15 виплатили страхові премії на суму 117 646 тис. грн. У 2022 р. 7 (46,67 %) страховиків здійснювали відшкодування збитків сільськогосподарських підприємств на суму 29 830 тис. грн., що становить лише 25,36 % від аналогічного показника за 2021 р.

У 2022 р. страхові виплати скоротилися на 87 816 тис. грн. (74,64 %) порівняно з 2021 роком. Лідером за страховими виплатами залишається РЗУ Україна, з часткою в 2021 р. 91,13 %, в 2022 р. - 77,95 %, а в 2023 р. частка знизилась до 22,13 %.

Страхові виплати в 2023 р. продовжували тенденцію до зниження на 29,35 % порівняно з 2022 р. На ринку аграрного страхування в 2021-2023 рр. спостерігається низький рівень конкуренції, оскільки розрив між лідерами ринку та рештою страховиків є великим як за страховими преміями, так і за виплатами страхувальникам.

У табл. 2.5 представлено конкурентний моніторинг показників діяльності ключових гравців ринку аграрного страхування, а саме: ПрАТ «РЗУ Україна» та ПрАТ «Українська аграрно-страхова компанія».

Таблиця 2.5

Порівняльний аналіз абсолютних показників діяльності ключових гравців ринку аграрного страхування за 2021-2023 роки

Підприємство	Показник, тис. грн.	2021	2022	2023	Зміни 2023 р. до 2021 р.	
					+/-	%
1	2	3	4	5	6	7
ПрАТ «РЗУ Україна»	Страхові премії	137 806	43 687	10 946	-126 860	-92,06
	Страхові виплати	107 212	23 253	4 665	-102 547	-95,65
	∑ зобов'язань за страховими контрактами	1 596 531	992 408	1 334 278	-262 253	-16,43
	У т.ч зобов'язань за аграрним страхуванням	20 731	9 061	5 980	-14 751	-71,15
	частка зобов'язань за аграрним страхуванням у страховому портфелі	1,30	0,91	0,45	-0,85	X
	Майно	2 272 737	2 021 762	2 467 567	194 830	8,57
	Чистий прибуток	9 517	126 099	12 719	3 202	33,65

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4	5	6	7
ПрАТ «Українська аграрно-страхова компанія»	Страхові премії	0	5 849	10 631	10 631	X
	Страхові виплати	0	0	2 910	2 910	X
	∑ зобов'язань за страховими контрактами	8 078	9 453	14 758	6 680	82,69
	У т.ч зобов'язань за аграрним страхуванням	1 971	273	1 468	-503	-25,52
	частка зобов'язань за аграрним страхуванням у страховому портфелі	0,24	0,03	0,10	- 0,14	X
	Майно	55 592	74 879	76 928	21 336	38,38
	Чистий прибуток (збиток)	-465	180	-2 353	-1 888	506,02

Побудовано: автором за даними фінансової звітності підприємств [23, 24].

За 2021-2023 роки простежується позитивна динаміка щодо приросту прибутку та майна РЗУ Україна на 33,65 % та на 8,57 % порівняно з 2021 роком. Коливання чистого прибутку пов'язано з політичною та економічною нестабільністю в Україні та на страховому ринку України в загальному.

У 2023 р. страховий портфель РЗУ Україна становив 1 334 278 тис. грн., що на 341 870 тис. грн. (34,45 %) більше ніж в 2022 р. За 2021-2023 роки РЗУ Україна скоротило активність на ринку аграрного страхування, що підтверджується скороченням страхових премій та страхових виплат на 92,06 % та 95,65 %. Крім того, частка зобов'язань за аграрним страхуванням знизилася з 1,30 % в 2021 р. до 0,45 % в 2023 р.

За 2021-2023 роки діяльність ПрАТ «Українська аграрно-страхова компанія» є збитковою і в 2023 р. її фінансовий результат становить 2 353 тис. грн. збитку, що на 1 888 тис. грн. (в 5,06 рази) перевищує збиток за 2021 рік, що свідчить про низьку ефективність управління. При цьому майно страховика зросло на 21 336 тис. грн.

(38,38 %). За 2021-2023 рр. страховий портфель ПрАТ «Українська аграрно-страхова компанія» збільшився на 6 680 тис. грн. (82,69 %) відносно 2021 р. За 2021-2023 роки ПрАТ «Українська аграрно-страхова компанія» наростило активність на ринку аграрного страхування, що підтверджується приростом страхових премій та страхових виплат на 10 631 тис. грн. і 2 910 тис. грн.

Конкурентний аналіз підтверджує зниження ділової активності на ринку аграрного страхування через зростання ризиків аграріїв.

Для характеристики діагностики стану ринку аграрного страхування в Україні складено матрицю SWOT-аналізу (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

SWOT-аналіз ринку аграрного страхування в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Збалансування страхових інтересів суб'єктів страхового ринку 2. Наявність програм з перестраховання ризиків 3. Впровадження інноваційних страхових продуктів	1. Висока вартість страхових продуктів 2. Законодавчі колізії в нормативних актах 3. Не висока конкуренція між страховиками 4. Недовіра аграріїв до страховиків 5. Неврегульованість питань щодо субсидювання та кредитування сільськогосподарських підприємств на законодавчому рівні
Можливості	Загрози
1. Розширення асортиментного ряду послуг 2. Зростання масштабів страхового покриття сільськогосподарських ризиків 3. Впровадження державно-приватного партнерства та спільної соціальної відповідальності за наслідки страхових подій 4. Розвиток сучасної інфраструктури страхового ринку	1. Вихід на вітчизняний ринок потужних конкурентів. 2. Зростання ризиків через війну в Україні. 3. Низький рівень капіталізації страховиків. 4. Відсутність кваліфікованих кадрів у сфері аграрного страхування

Джерело: власні дослідження.

Враховуючи результати SWOT-аналізу, вважаємо, що для подальшого розвитку ринку аграрного страхування слід використати наступні стратегії: формування привабливості для учасників ринку та поступове нарощування частки застрахованої у структурі посівних площ.

Стратегія збільшення частки застрахованої площі передбачає необхідність гарантування частини страхової премії державою та організацію служби

моніторингу діяльності страхових компаній для виявлення та попередження порушення з боку страховиків та страхувальників. Розмір відшкодування повинен визначатися прогнозованим темпом розвитку страхового ринку.

Стратегія формування привабливості для учасників ринку передбачає створення основи для ефективної та взаємовигідної діяльності страховиків та страхувальників. Для зменшення потенційних збитків пропонується запровадити базову державну програму страхування, подібну до програми CAT США [40]. Крім того, програма є підставою для участі в інших видах державної підтримки. Такий страховий продукт зменшить розмір можливого збитку на 30 %, що робить страхову діяльність більш привабливою [44]. Отже, в межах даної стратегії пропонується здійснення таких заходів: контроль за формуванням страхового фонду; відшкодування адміністративних витрат та частини збитку, що перевищує можливості страхового фонду та перестраховика, який брав участь у ризиках за договором.

Повільний розвиток страхування в сільському господарстві України пояснюється недоліками в організації та координації взаємодії основних учасників на ринку страхування, оскільки сільськогосподарське виробництво є дуже ризикованим бізнесом, особливо в умовах воєнного стану, що діє на території України з 24.02.2022 р. Водночас страхування сільськогосподарської продукції є одним із способів мінімізації ризиків, що дозволяє зменшити вплив негативних чинників на аграрний бізнес. Хоча деякі з цих інструментів мінімізують певні ризики, інші водночас зменшують ряд ризиків часу, через диверсифікацію бізнесу, фінансовий механізм, вертикальну інтеграцію та державно-приватні партнерські контракти, хеджування, ліквідність, страхування врожаю та доходи виробників.

Висновки до розділу 2

Вирішальну роль у зростанні світового ринку агро страхування займають наступні чинники: екстремальні погодні умови через глобальне потепління, збільшення державної підтримки страхування врожаю та розширення асортименту

продуктів страхування врожаю. Збільшення страхового відшкодування на світовому ринку аграрного страхування за 2017-2023 рр. підтверджує серйозний вплив зміни клімату на аграрну галузь та підкреслює ефективність сільськогосподарського страхування як найкращого інструменту для захисту життєздатності сільськогосподарських підприємств.

Вітчизняний ринок аграрного страхування в Україні в 2021-2023 роках перебував в кризовому стані, у зв'язку з тенденцією до скорочення застрахованої площі посівів на 69,84 %, рівня страхових виплат на 82,89%, що свідчить про зниження ділової активності страховиків умовах воєнного стану та підвищеної ризикованості діяльності аграріїв.

Доведено, що в Україні необхідно використовувати інновації в системі сільськогосподарського страхування зернових культур, включаючи роботизацію, індексне страхування, прецизійність сільського господарства та інноваційні страхові продукти. Потенціал такого виду страхування, як сільськогосподарського, досить значний, оскільки агробізнес розвивається стрімко і містить багато ризиків. Розвиток інновацій в агрострахуванні сприятиме постійному, збалансованому та стабільному розвитку аграрного ринку та фінансової стійкості суб'єктів господарювання.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ РИНКУ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Пріоритети подальшого розвитку ринку аграрного страхування

Для подальшого функціонування ринку аграрного страхування необхідно визначити стратегічні та тактичні пріоритети. До тактичних пріоритетів віднесено: диверсифікацію страхових послуг шляхом розвитку мікрострахування та індексного страхування, диверсифікацію страхових тарифів, врегулювання питань щодо субсидіювання та кредитування сільськогосподарських підприємств на законодавчому рівні, удосконалення системи комунікаційних зв'язків (обмін ідеями, інформацією, знаннями тощо) між стейкхолдерами страхового ринку, посилення їх мотивації щодо укладання та переукладання договорів аграрного страхування.

Стратегічними пріоритетами є побудова нової моделі управління ринком аграрного страхування, що дозволить збалансувати інтереси всіх учасників ринку та базуватиметься на впровадженні спільної соціальної відповідальності державних і недержавних інституцій за наслідки страхових подій, що дозволить диференціювати джерела здійснення страхових виплат при настанні страхового випадку.

За результатами аналізу тенденцій розвитку ринку аграрного страхування в Україні виокремлено фактори, що заважають функціонуванню даного інструменту мінімізації сільськогосподарських ризиків (рис. 3.1).

Потенціал аграрного ринку зростає з кожним роком, збільшуючи обсяги грошових та товарних кредитів, однак потреби товаровиробників у позикових коштах задовольняються не повністю, тому агрострахування є альтернативним джерелом покриття нестачі ресурсів та мінімізації ризиків. Відповідно, підвищення ефективності сільського господарства та забезпечення захисту економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників потребує перегляду управління ризиками.

Рис. 3.1. Проблеми, що перешкоджають функціонуванню ринку аграрного страхування в Україні

Джерело: побудовано автором за даними [9, 13, 19].

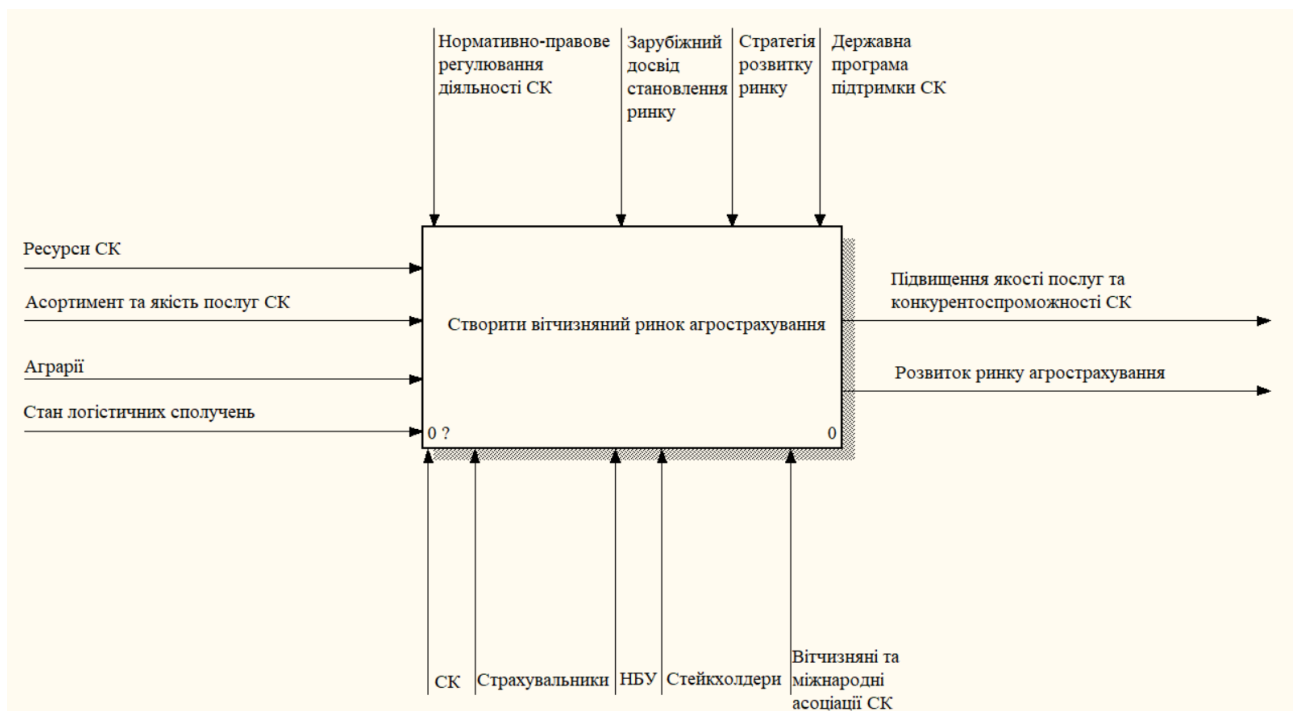
До чинників, що гальмують розвиток ринку аграрного страхування в Україні віднесено:

1. Низька обізнаність страхувальників щодо переваг і доступності продуктів сільськогосподарського страхування.
2. Відсутність фінансових ресурсів у дрібних фермерів для сплати преміальних виплат страховику.
3. Традиційне страхування врожаю базується на даних про врожайність площі, однак ця інформація може неточно відображати втрати окремих фермерських господарств.
4. Трудомісткість страхового процесу, оскільки процес подання заявки та процедури врегулювання претензій страхувальника можуть бути складними та громіздкими для фермерів, що перешкоджає участі у страховому процесі.

З метою удосконалення фінансових відносин на ринку аграрного страхування України було розроблено еталонну модель розвитку аграрного страхового ринку, яка була побудована у програмному середовищі IDEF0 (рис. 3.2), за методологією структурного аналізу і проектування SADT. Модель управління

аграрним страховим ринком охоплює всі елементи цього ринку, їх взаємозв'язки та взаємодію як на макро, так і на мікро рівнях.

Основними елементами моделі є: вхідні ресурси (ресурси страховика, асортимент і якість послуг страховика, кількість аграріїв, стан логістичних сполучень), учасники моделі (страховики, страхувальники, НБУ, стейкхолдери, вітчизняні та міжнародні асоціації страховиків), регулятивні елементи (нормативно-правове регулювання страхової діяльності, стратегія розвитку ринку, державна підтримка страховиків) і результат – підвищення якості послуг та конкурентоспроможності страховиків, розвиток ринку аграрного страхування.

Рис. 3.2. Загальна декомпозиція концептуальної моделі розвитку ринку аграрного страхування

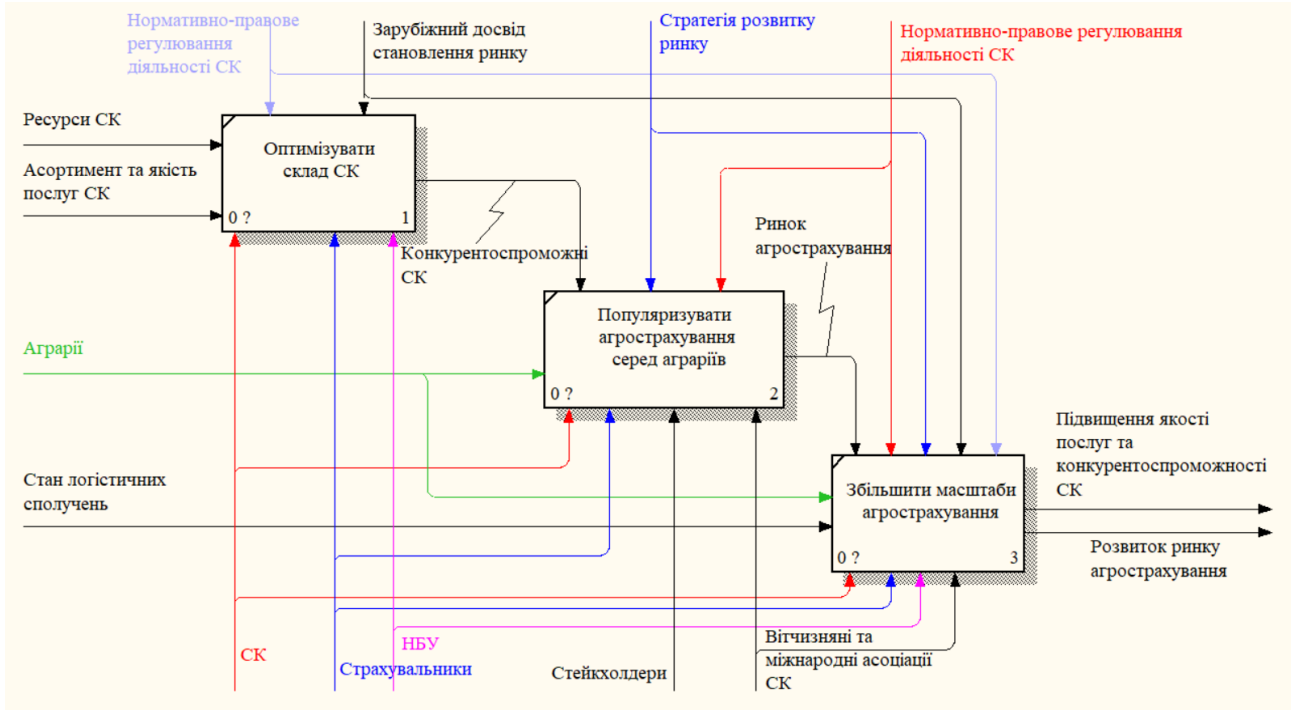
Джерело: власні дослідження.

Деталізація розробленої концептуальної моделі розвитку ринку аграрного страхування (рис. 3.3) дозволяє виокремити поетапний алгоритм розвитку цього ринку на основі обов'язкових складових та їх взаємозв'язків у вигляді трьох основних блоків:

- 1) оптимізація кількості страховиків;
- 2) популяризація аграрного страхування серед аграріїв;

3) приріст масштабів аграрного страхування.

Технологія концептуальної моделі ґрунтується на поетапному виконанні комплексу процедур для досягнення поставлених завдань у кожному окремому блоці та за моделлю в цілому.

Рис. 3.3. Декомпозиція першого рівня концептуальної моделі розвитку аграрного страхового ринку

Джерело: власні дослідження.

У контексті загальної моделі виконання блоку «Оптимізувати склад страховиків» передбачає: встановлення чітких вимог до ресурсного забезпечення страховиків, та якості страхових послуг, що дозволить підвищити довіру аграріїв до страховиків. Перші кроки до цього вже зроблено після прийняття доповнень до закону України «Про страхування» від 2021 р. [27].

У блоці «Популяризація агрострахування серед аграріїв» на інституційному рівні необхідно забезпечити:

1) посилення соціальної відповідальності всіх учасників страхового процесу шляхом дотримання корпоративної соціальної відповідальності при розподілі ризиків в рамках укладених договорів агрострахування, що базується на

інформаційній обізнаності та актуарній збалансованості споживачів і продавців страхових послуг [9];

2) необхідність розширення асортименту страхових послуг, зокрема страхування ризиків замінування сільськогосподарських угідь, їх екологічного забруднення внаслідок бойових дій.

Третій блок «Приріст масштабів аграрного страхування» передбачає поліпшення взаємодії та комунікацій між учасниками ринку агрострахування. Для приросту масштабів аграрного страхування необхідно активізувати роботу в сфері діджиталізації страхового процесу шляхом оптимізації механізму проведення актуарних розрахунків, пришвидшення процесу щодо встановлення факту настання страхової події та, як наслідок, виплати страхового відшкодування.

Для розвитку ринку аграрного страхування необхідно створювати можливості для впровадження інновацій та вдосконалення, а саме:

По-перше, державна підтримка, яка передбачає субсидії та інформаційні кампанії уряду можуть стимулювати участь фермерів і зробити страхування більш доступним.

По-друге, інтеграція технологій: використання великих даних, дистанційного зондування та цифрових платформ може оптимізувати оцінку претензій, зменшити базовий ризик і запропонувати індивідуальні страхові рішення.

По-третє, розробка продуктів мікрострахування з нижчими преміями та простішою структурою може задовольнити потреби малих фермерських господарств.

По-четверте, державно-приватне партнерство: співпраця між урядами, страховими компаніями, неурядовими організаціями та сільськогосподарськими науково-дослідними установами може сприяти розробці більш доступних та ефективних страхових продуктів.

3.2. Прогнозування розвитку ринку аграрного страхування в Україні

Зміни клімату у глобальних масштабах спричиняють катастрофічні погодні явища та стихійні лиха, які руйнують врожай, худобу та інші активи виробників сільськогосподарської продукції, а також створюють гуманітарні кризи, що вимагає великомасштабної допомоги внаслідок стихійних лих у всьому світі.

На цьому тлі в останні два десятиліття відбувся сплеск політики втручання, інноваційні технології та нові інституційні підходи, які стимулювали розвиток сільськогосподарського страхування програми в країнах з низьким і середнім рівнем доходу, де мільйони дрібних фермерів не мають фінансових ресурсів для страхування ризиків.

За прогнозами аналітиків очікується зростання світового ринку аграрного страхування за рахунок збільшення кількості застрахованих дрібних власників у всьому світі [18]. Слабкі системи доставки та політичне середовище все ще стримує розвиток та впровадження сільськогосподарського страхування в більшості країнах світу, що спонукало багато урядів, часто за підтримки донорськими агентствами та іншим партнерами, працювати разом, щоб забезпечити фермерам доступ до сільського господарства та отримання переваг страхування. Спільна діяльність включає:

- інвестиції в основні державні послуги, які підтримують страхування, наприклад, інфраструктура метеостанції, віддалені системи зондування та даних, агрометеорологічні дослідження та фермерська освіта;
- співпраця з приватними страховиками (запустити нові програми сільськогосподарського страхування, особливо ті, що спрямовані на дрібні фермерські господарства);
- субсидування страхування різними способами, що розповсюджено в Індії та Китаї, де значні інвестиції були зроблені в сільськогосподарське страхування для заохочення фермерів [7].

Поширення схем страхування врожаю серед фермерів є новою тенденцією на ринку. Цифрові технології полегшили доступ до інформації завдяки застосуванню

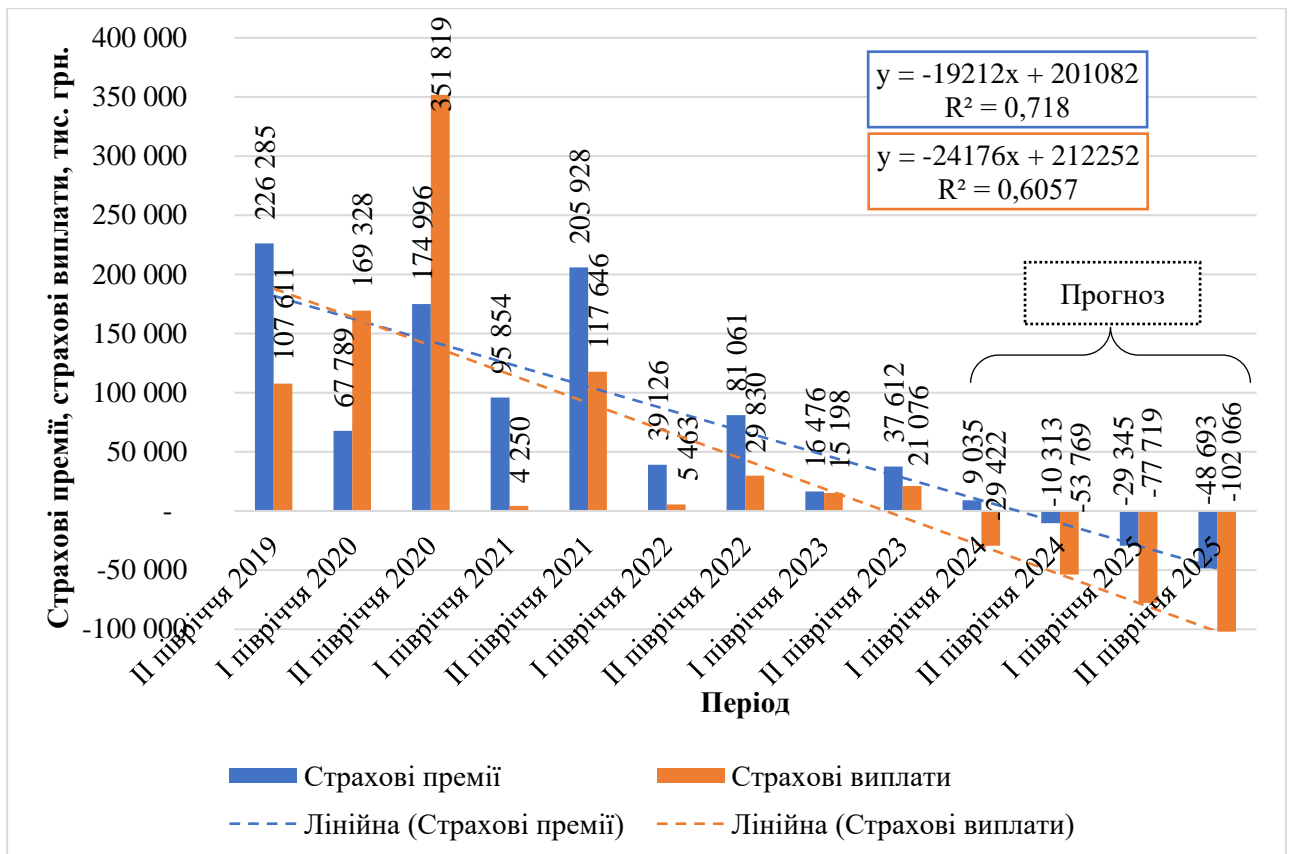
смартфонів, що сприяло зростанню поінформування про всі зміни, які відбуваються в сільськогосподарській галузі в глобальному масштабі, наприклад про різні програми страхування врожаю. Так, у жовтні 2020 р. компанія Reliance General Insurance оголосила про партнерство з SatSure для забезпечення супутникового моніторингу врожаю та підтримки прогнозової аналітики для кращого управління ризиками та підвищення ефективності своїх операцій зі страхування врожаю [39]. Це полегшило взаємодію між фермерами та їхніми агентами зі страхування врожаю.

Крім того, мобільний страховий продукт під назвою Kilimo Salama дозволяє здійснювати платежі за допомогою смартфонів у Кенії. Ці програми пропонують детальну інформацію про страхову премію для всіх культур і суму покриття, яку фермери отримують для будь-якої культури [40]. Таким чином, ці фактори сприятимуть зростанню ринку в майбутньому.

Основний виклик ринку страхування врожаю в Україні – низька поінформованість про страхування врожаю, що перешкоджає зростанню ринку. Фермери можуть не мати змоги вимагати допомоги у разі зниження врожайності через несприятливі умови, оскільки вони не мають достатніх знань про страхування врожаю. Адже придбання високоякісного насіння та добрив важливіше для дрібних фермерів, ніж страхування врожаю, у них менше стимулів платити внески. Для малих фермерів може бути важко отримати позики та кредити на ці потреби.

Отже, відсутність паритету у страхових відшкодуваннях між страховиком і державою перешкоджає розвитку страхування врожаю. Цей фактор, ймовірно, вплине на скорочення ринку протягом 2024 р.

На рис. 3.4 представлено прогноз ключових показників ринку аграрного страхування в Україні до 2025 р., який було складено за методом Монте-Карло.

Рис. 3.4. Прогноз страхових премій та виплат на 2024-2025 рр.

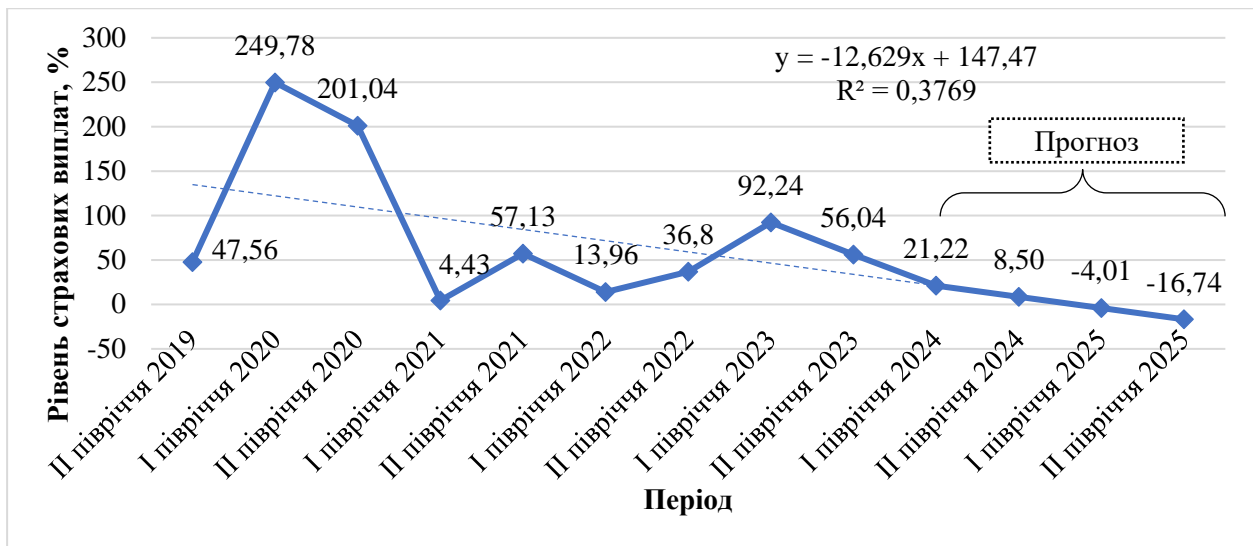
Джерело: складено автором на основі [2, 3, 4].

Дані рис. 3.4 демонструють сезонне коливання ділової активності на ринку аграрного страхування України. Традиційно пік активності припадає на II півріччя. Найбільше страхових премій зафіксовано в II півріччі 2019 р. - 226 285 тис. грн.

Базуючись на даних рис. 3.4 прогнозуємо подальше падіння активності на ринку щодо страхових премій та страхових виплат, адже сільськогосподарські ризики зростають і важко спрогнозувати дії окупантів.

На рис. 3.5 представлено прогноз рівня страхових виплат до 2025 р.

Війна на території України з лютого 2022 р. спричинила стрімкий ріст ризиків для аграрного бізнесу. При цьому пік виплат зафіксовано в I півріччі 2020 р. – 249,78 %. Рівень страхових виплат є низьким, зокрема: в I півріччі 2022 р. – 13,96 %, а в II півріччі 2023 р. досяг 56,04 %. Це з врахуванням, що за вказаний період страхові виплати зменшилися на 95,35 %.

Рис. 3.5. Прогноз рівня страхових виплат на 2024-2025 рр.

Джерело: складено автором на основі [2, 3].

На 2024 р. прогнозується зниження рівня страхових виплат до 8,50 %, а на 2025 р. – очікується зниження до -16,74%. Такі реалії свідчать про загрозу подальшого розвитку АПК України.

Отже, динаміка рівня страхових виплат за 2022-2023 рр. є позитивною та свідчить, що страховики готові працювати в умовах підвищеної невизначеності. Однак подальший розвиток ринку аграрного страхування в Україні в період війни та післявоєнний період не можливий без державної підтримки.

Страховики намагаються втриматися на своїх позиціях, тому частина з них за 2022-2023 рр. розробила нові страхові продукти. СК «ІНГО» впровадило страховий продукт щодо захисту і покриття військових ризиків для страхувальників. Це дало змогу страхувати врожай, майно аграріїв із покриттям воєнних ризиків. Доречною є розробка страхових продуктів щодо мінімізації екологічного забруднення та страхування логістичних ризиків.

Висновки до розділу 3

Для удосконалення фінансових відносин на ринку аграрного страхування України розроблена еталонна модель розвитку аграрного страхового ринку, яка

охоплює всі елементи цього ринку, їх взаємозв'язки та взаємодію як на макро, так і на мікро рівнях. Виокремлено поетапний алгоритм розвитку ринку аграрного страхування за трьома обов'язковими блоками: оптимізація складу страховиків, популяризація аграрного страхування серед аграріїв, приріст масштабів аграрного страхування.

Визначено, що подальший розвиток ринку аграрного страхування в Україні в період війни та післявоєнний період не можливий без державної підтримки. Враховуючи європейський досвід у сфері аграрного страхування, вважаємо, що в Україні для розвитку цього ринку страхування за основу необхідно брати модель, засновану на засадах державно-приватного партнерства, оскільки впровадження спільної соціальної відповідальності державних і недержавних інституцій за наслідки страхових подій, сприятиме зростанню довірити до страховиків і дозволить з різних джерел здійснювати страхові виплати при настанні страхового випадку.

Констатуємо, що вітчизняні страховики були змушені зменшити свою ділову активність, однак незважаючи на цей факт рівень страхових виплат за 2022-2023 рр. коливався від 13,96 % в I півріччі 2022 р. до 92,24 % в I півріччі 2023 р., що говорить про готовність страховиків працювати в умовах підвищеної невизначеності. Враховуючи стан ринку в 2020-2023 роках прогнозуємо подальше падіння активності в 2024-2025 роках щодо страхових премій та страхових виплат, оскільки сільськогосподарські ризики зростають і значна частина угідь є замінованими, а тому прогнозовані показники можуть коливатися, залежно від ситуації на фронті.

ВИСНОВКИ

За результатами оцінки тенденцій функціонування ринку аграрного страхування в Україні встановлено наступне:

1. Аргументовано, що ринок аграрного страхування є критично важливим інструментом для пом'якшення цих ризиків і сприяння стабільності в сільськогосподарському секторі. Він забезпечує фінансовий захист фермерів від збитків, викликаних стихійними лихами, хворобами або спадом ринку. Пом'якшуючи фінансові ризики, страхування сільського господарства дає фермерам можливість інвестувати у свою діяльність, експериментувати з новими технологіями та забезпечувати стійкість своїх сільськогосподарських починань.

2. Доведено, що страхування агробізнесу в Україні перебуває на етапі трансформації та пошуку оптимальних підходів, форм і методів консолідації соціальної відповідальності всіх зацікавлених суб'єктів ринку. Страхові компанії формують необхідні резерви майбутніх виплат, не вдаючись до зовнішніх і внутрішніх позик. Щоб підвищити рівень покриття, приватні страхові компанії працюють у тандемі з державою.

3. Встановлено, що ринок аграрного страхування в світовому масштабі очікує значного зростання в найближчі роки. У 2023 р. відшкодування за сільськогосподарським страхуванням зросли до 1,241 млрд. євро, темп зростання становить 56 % порівняно з 2022 роком. Це підкреслює важливість аграрного страхування для мінімізації ризиків в агробізнесі. Вирішуючи існуючі проблеми та впроваджуючи технологічні досягнення, зацікавлені сторони можуть розкрити весь потенціал страхування сільського господарства. Збільшення участі фермерів у поєднанні з інноваційними страховими продуктами сприятиме більш стійкому сільськогосподарському сектору, забезпечуючи продовольчу безпеку для майбутніх поколінь.

4. Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що вітчизняний ринок аграрного страхування в 2021-2023 рр. перебував на стадії спаду, що підтверджується зменшення ключових показників діяльності, а саме:

застрахованої площі на 69,84 %, рівня страхових виплат до 82,89 %, страхових премій - на 81,74 %. Основними проблемами функціонування ринку аграрного страхування в Україні є завищена вартість страхових послуг, не висока конкуренція між страховиками, недовіра населення до страховиків, неврегульованість питань щодо субсидіювання та кредитування сільськогосподарських підприємств на законодавчому рівні, а також зростання ризиків через воєнні дії (зменшення посівних площ, зниження родючості через зменшення використання добрив, забруднення військовими відходами).

5. Встановлено, що на ринку слабка конкуренція, оскільки розрив між лідерами ринку та рештою страховиків є великим як за страховими преміями, так і за виплатами страхувальникам. У 2023 р. страхові премії становили 37 612 тис. грн., що становить лише 46,40 % від аналогічного показника за 2022 р. Таке стрімке зниження страхових премій на ринку спричинено зниженням довіри до страховиків, зменшенням посівних площ, підвищенням ризиків страховиків при страхуванні через воєнні ризики.

6. Результати аналізу ключових страховиків аграрного ринку страхування дають підстави стверджувати, що на ринку відбулось зниження ділової активності. За 2021-2023 роки компанією РЗУ Україна зафіксовано тренд щодо скорочення страхових премій та страхових виплат на 92,06 % та 95,65 %. Також встановлено, що частка зобов'язань за аграрним страхуванням знизилася з 1,30 % в 2021 р. до 0,45 % в 2023 р. За 2021-2023 роки ПрАТ «Українська аграрно-страхова компанія» наростило активність на ринку аграрного страхування, що підтверджується приростом страхових премій та страхових виплат, зумовивши збільшення присутності страховика на ринку.

7. Запропонована еталонна модель розвитку аграрного страхового ринку у середовищі IDEF0, яка охоплює всі елементи цього ринку, їх взаємозв'язки та взаємодію як на макро, так і на мікро рівнях. Виокремлено поетапний алгоритм розвитку ринку аграрного страхування за трьома обов'язковими блоками: оптимізація складу страховиків, популяризація аграрного страхування серед аграріїв, приріст масштабів аграрного страхування.

8. Визначено, що страховикам для подолання викликів воєнного стану в країні необхідною є адаптація наявних страхових послуг до потреб потенційних страхувальників, зокрема базуючись на нагальних потребах та проблемах страхувальників, необхідно розробляти страхові продукти щодо мінімізації екологічного забруднення та страхування логістичних ризиків для аграріїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агакерімова Р.Ю. Аналіз сучасних загроз продовольчій безпеці країни. *АГРОСВІТ*. 2024. № 12. С. 112-117.
2. Агрострашування: рейтинг страхових компаній України за 1 півріччя 2024 рік. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/24/6/76>.
3. Агрострашування: рейтинг страхових компаній України за 2022 рік. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/22/12/76>.
4. Агрострашування: рейтинг страхових компаній України за 2023 рік. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/23/12/76>.
5. Алескерова Ю.В. Розвиток сільськогосподарського страхування: теорія, методологія, практика: монографія. Вінниця ФОП Рогальська І.О., 2015. 370 с.
6. Бечко П.К., Бондаренко Н.В., Пономаренко О.В., Трушевський О.О. Аграрне страхування та його розвиток за сучасних умов. *Збірник наукових праць Уманського національного університету*. 2022. Випуск 101 Частина 2. С. 275-282.
7. Бондаренко Н.В., Пономаренко О.В., Голобойченко Б.А. Клименко В.О. Страхування як стратегічний механізм для забезпечення сталого розвитку підприємств аграрного сектору економіки. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 4 (22). С. 86-100.
8. Віленчук О.М. Аграрне страхування в Україні: парадигма становлення та стратегія розвитку: *монографія*. Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2019. 380 с.
9. Віленчук О.М., Савицька А.С. Сучасні тренди розвитку загальноєвропейського ринку аграрного страхування: можливості та перспективи для України. *Бізнес Інформ*. 2024. № 4. С. 253-259.
10. Віленчук О.М., Савицька А.С. Роль страхування у формуванні зрівноваженого розвитку суспільства. *Trends and prospects development of science and practice in modern environment: The X International Science conference*, (22-24.11.2021).Geneva, Switzerland. P. 65-68.

11. Власюк С.А., Цимбалюк Ю.А., Пономаренко О.В., Заярна К.О. Перспективи розвитку аграрного страхування в Україні. *Збірник наукових праць Уманського НУС*. 2023. Випуск 103. Частина 3. С. 63-72.
12. Головня О.М., Чемерис Ю.С. Сучасні тренди інноваційності ринку сільськогосподарської техніки в умовах глобального середовища. *Економіка і суспільство*. 2024. Випуск 66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-18>.
13. Грицина О., Шолудько О., Синявська Л., Колодій А., Агрес О. Страхування аграрного сектора України в час війни: реалії та можливості. *АГРАРНА ЕКОНОМІКА*. 2023. Т. 16. № 1-2. С. 125-131.
14. Добіжа Н.В. Роль страхування в розвитку інфраструктурного забезпечення аграрного ринку України. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8826>.
15. Збитки агросектору України за рр. війни перевищили \$10 млрд. – URL: <https://agroportal.ua/news/finansy/zbitki-agrosectoru-ukrajini-za-roki-viyni-perevishchili-10-mlrd>.
16. Ігнатенко М.М., Леваєва Л.Ю., Астаф'єв А.О., Розовик О.Г., Управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств в умовах війни. *Агросвіт* 2024. № 7. С. 23-31.
17. Клеріні Г.В. Агрострахування в умовах воєнного стану: проблеми правового регулювання і виклики майбутнього. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273734/269077>.
18. Ключові тенденції страхового ринку України у 2023-2024 роках. Упевнений рух до Європейського Союзу. URL: <https://www.nasu.com.ua/klyuchovi-tendencziyi-strahovogo-rynku-u/>
19. Марценюк О.В., Польова О.Л., Руда О.Л. Страхування сільськогосподарських ризиків. Навчальний посібник. Вінниця: ВНАУ, 2020. 380 с.
20. Марценюк-Розарьонова О.В., Чернопищук О.М., Якубовська Я.Р. Особливості страхування в аграрному секторі. *Державне управління:*

удосконалення та розвиток. 2018. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1215>.

21. Масюк Ю.В. Особливості розвитку страхових відносин в сільському господарстві України. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2021/74.pdf.

22. Огляд небанківського фінансового сектору травень 2023. URL: <https://forinsurer.com/files/file00743.pdf>.

23. Офіційний сайт ПрАТ «СК «PZU УКРАЇНА». URL: <https://www.pzu.com.ua>.

24. Офіційний сайт ПрАТ «Українська аграрно-страхова компанія». URL: <https://uaic.com.ua/ua/finansova-zvitnist>.

25. Про затвердження Порядку надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції: Постанова Національного банку України від 09.12.2021 р. № 1342. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1342-2021>.

26. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України № 4391-VI від 9 лютого 2012 з змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1601-20#Text>.

27. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 р. № 1909- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20>.

28. Прокопчук О.Т., Клименко В.О. Параметрична схема страхового захисту для аграрного сектору економіки України. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2023. Вип. 102. Ч. 2. С. 60-71.

29. Прокопчук О.Т., Клименко В.О. Аспекти функціонування страхових організацій на ринку аграрного страхування України. *Збірник наукових праць Уманського НУС*. Випуск 104. Частина 2. С. 17-28.

30. Савицька А.С. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку України у контексті забезпечення сталого розвитку. *Студентські наукові читання*: 2021. Матеріали конференції першого туру Всеукраїнського конкурсу студентських

наукових робіт Поліського національного університету (23.11.2021 р). Житомир. 2021. С. 85-87.

31. Сільське господарство: пріоритети сталих інвестицій для сприяння відновленню України. URL: <https://ecoaction.org.ua/sh-priorityty-stalykh-investytsij.html>.

32. Слободянюк О.В. Зарубіжний досвід аграрного страхування: рекомендації для України. *АГРОСВІТ*. 2016. № 24. С. 27-33.

33. Сніщенко Р. Безпекові аспекти управління страховими компаніями України. *Трансформаційна економіка*. 2024. № 1 (06). С. 63-67. <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-6-12>

34. Татаріна Т.В. Тенденції розвитку ринку аграрного страхування в Україні. *Проблеми економіки*. 2016. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Рекон_2016_3_13.

35. Третяк К.В. Агрострахування: зарубіжний досвід та ресурси щодо його імплементації в українську страхову практику. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2019/34.pdf.

36. Шевченко А.А., Петренко О.П., Іванюк Н.С. Продовольча безпека України в умовах війни та пріоритетні напрямки врегулювання її стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-24>.

37. Ярмоленко В.В. Вплив факторів на функціонування ринку агрострахування. *Бізнес Інформ*. 2019. № 9. С. 144-151.

38. Agricultural insurance claims set a historical record in 2023: 1.241 billion euros. URL: <https://agroseguro.es/en/agricultural-insurance-claims-set-a-historical-record-in-2023-1-241-billion-euros/%D0%BF#Text>.

39. Crop Insurance Market Analysis North America, APAC, Europe, South America, Middle East and Africa - US, Canada, China, India, Spain - Size and Forecast 2024-2028 <https://www.technavio.com/report/crop-insurance-market-industry-analysis>.

40. Eze E., Girma A., Zenebe A., & Zenebe G. (2020). Feasible crop insurance indexes for drought risk management in Northern Ethiopia. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 47, 2-29.

41. Kuldeep S., & Madhvendra M. (2021). The evolving path of CSR: toward business and society relationship. *Journal of Economic and Administrative Sciences*. doi: <https://doi.org/10.1108/JEAS-04-2020-0052>.

42. Sherrick, B., Schnitkey G., and Paulson N. “Crop Insurance Decisions for 2024.” *farmdoc daily* (14): 44, Department of Agricultural and Consumer Economics, University of Illinois at Urbana-Champaign. <https://farmdocdaily.illinois.edu/wp-content/uploads/2024/03/fdd030424.pdf>

43. Skydan O, Vilenchuk O, & Pyvovar P. (2023). Identification and interpretation of internal factors influencing the agricultural insurance market in Ukraine. *Scientific Horizons*. 2023. Vol. 26, No. 10. P. 150–162.

44. Vilenchuk O., Nedilska L., Kurovska N., Vikarchuk O., & Klapkiv Y. (2022). Mission of International Agribusiness Insurance: Modern Challenges and Opportunities for Ukraine. *Scientific Horizons*, 25 (10), 107-118.

45. Vyshnevskaya O, Kaliuzhna O. & Irtysheva I. Infrastructure provision of the agrarian market in the globalized environment. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5. P. 39-46.